

Ewa Nodzyńska
Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego

BIBLIOTEKI, KSIĄŻKI, LUDZIE. DRUKI Z PROWENIENCJĄ ŻAGAŃSKIEJ BIBLIOTEKI KLASZTORNEJ W ZBIORACH BIBLIOTEKI UNIwersYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

Zasób zbiorów specjalnych gromadzonych w bibliotece Uniwersytetu Zielonogórskiego kształtowany jest od blisko czterdziestu pięciu lat. Początki tej kolekcji wiążą się bowiem z powstaniem wyższej uczelni humanistyczno-pedagogicznej w Zielonej Górze, co miało miejsce w 1971 roku, i organizacją towarzyszącej jej biblioteki. Najstarszy wpis w księdze inwentarzowej zbiorów specjalnych sięga roku 1972. Na drodze zakupów antykwarycznych, wymiany bibliotecznej oraz darów od osób prywatnych pozyskiwano w ciągu tych lat różnorodne dokumenty rękopiśmienne, ikonograficzne i drukowane, które dziś stanowią kolekcję liczącą ponad 22 tysiące jednostek inwentarzowych. Twórcom tego zbioru i późniejszym następcom przyświecał zamysł, aby w miarę możliwości, które oferuje rynek antykwaryczny w Polsce i za granicą, zgromadzić źródła reprezentujące dziedzictwo europejskie, narodowe i regionalne. Zgromadzone dzieła służą nie tylko rozwijaniu badań nad różnymi obszarami humanistyki, ale także stanowią cenny materiał wystawienniczy i dydaktyczny prezentowany podczas specjalnych pokazów popularyzujących dawne piśmiennictwo.

Kolekcja zbiorów specjalnych obejmuje zabytkowe starodruki, książki dziewiętnastowieczne, elementarze w różnych językach świata, książki artystyczne i druki bibliofilskie, dawne mapy, cenną ikonografię oraz inne materiały specjalne.

Najcenniejszy zręb księgozbioru stanowią jednak wydawnictwa sprzed 1800 roku, z których najstarsze mają rodowód szesnastowieczny. Są to głównie dzieła religijne: przekłady Biblii na język polski, postylle (zbiory homilii), traktaty hagiograficzne, pisma teologiczne, kazania oraz pisarstwo historiograficzne i prawnicze. Z druków późniejszych wymienimy ozdobę zbioru poloników *Ikones książąt i królów polskich* z 1605 roku autorstwa ks. Jana Głuchowskiego, starodruk ozdobiony drzeworytowymi portretami polskich monarchów, oraz osiemnastowieczne *Sielanki polskie z różnych autorów zebrane*. Jest to druk z epoki klasycyzmu stanisławowskiego (1778), ozdobiony całostronicowymi miedziorytami. Dużą wartość w księgozborze reprezentują również druki obce – pisma takich osobistości Europy XVI wieku, jak Erazm z Rotterdamu, Marcin Luter, Filip Melanchton, Jan Kalwin, Marsilio Ficino czy Justus Lipsius, fla-

mandzki filozof i profesor uniwersytetu w Lowanium (dzisiejsze Leuven w Belgii). Są to publikacje związane z rozwojem reformacji i humanizmu renesansowego, stąd też nie brakuje tu łacińskich wydań autorów starożytnych, Cyserona i Platona, do których sięgano zgodnie z renesansową regułą *ad fontes*. Godne uwagi są również druki szkolne oraz kompendia filologiczne. Należą do nich podręczniki gramatyki, retoryki i słowniki językowe, wśród których piękną szatą ilustracyjną w postaci zbioru drzeworytów wyróżnia się dwutomowa praca słynnego pedagoga Jana Amosa Komeńskiego *Orbis sensualium pictus* z 1732 roku.

Przechowywane w bibliotece *polonica* i druki obce reprezentowane są liczbą 1751 książek. Może nie jest to zbiór zbyt obszerny, ale kolekcja ta, wciąż niezamknięta i wciąż uzupełniana o nowe nabytki, charakteryzuje się pewną harmonijnością doboru. Książki były bowiem gromadzone według zamysłu, by reprezentowały główne nurty dawnego piśmiennictwa, różne oficyny wydawnicze i warsztaty zdobienia książki. Wydawane w ponad 170 miastach dawnej Europy zawierają także różne znaki własnościowe. Znajdujemy wśród nich wpisy proveniencyjne właścicieli prywatnych księgozbiorów, znaki księżnic szlacheckich i ziemiańskich oraz nieistniejących już bibliotek szkolnych i klasztornych. Wśród tych ostatnich znajdują się trzy starodruki o proveniencji biblioteki kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu i właśnie ich dziejom, w pewnym zakresie, zostanie poświęcony ten szkic. Temat ten pozostaje w kręgu moich zainteresowań dotyczących losów dawnych bibliotek i zbiorów kolekcjonerskich, które powstawały i kształtowały się na Środkowym Nadodrzu¹.

Przedstawmy pokrótce historię dawnej biblioteki klasztornej.

„Owa wspaniała biblioteka...”²

Historia biblioteki klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu sięga czasów średniowiecza, kiedy to w roku 1284 przybyli tam z Nowogrodu Bobrzańskiego zakonnicy posadowieni z nadania Henryka I Brodatego i jego żony Jadwigi Śląskiej (1217). Przez wieki opactwo przodowało w regionie jako ośrodek religijny i naukowy, wydając również wybitnych opatów, teologów, komentatorów prawa kanonicznego, historiografów, budowniczych i pedagogów. Z długiego szeregu żagańskich opatów przywołajmy nazwiska najwybitniejszych: Ludolfa Oppila z Einbeck³, piętnastowiecz-

1 Zob. E. Nodzyńska, „*Sammlung Ogoleit*”: Goethe, Faust, Bauer. Zielonogórski fragment kolekcji gorzowskiego księgarza, „In Gremium. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką” 2016, nr 10, s. 121-141.

2 Słowa te znajdujemy w relacji J.G. Büschinga, pełnomocnika rządu pruskiego w sprawie likwidacji bibliotek klasztornych na Śląsku podczas sekularyzacji zakonów w 1810 r. Cyt. za: A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*, Wrocław 1965, s. 32.

3 Zob. J. Mandziuk, *Dzieje kanoników regularnych św. Augustyna na Śląsku*, „Saeculum Christianum” 2007, R. XIV, nr 2, s. 68-69 oraz R. Haczekiewicz, *Kościół Mariacki w Żaganiu*, Żagań 2003, s. 50-51.

Ilustracja 1. Poklasztorna biblioteka żagańska

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zagan_biblioteka.jpg.

nego kaznodziei, historyka, autora komentarzy do psalmów i ewangelii, pisarza. Był on także inicjatorem budowy biblioteki w jej dzisiejszym usytuowaniu nad kaplicą św. Anny w kościele pw. Wniebowzięcia NMP. Zapoczątkował także kronikę dziejów klasztoru *Catalogus abbatum Saganensium*. Inną wybitną postacią w dziejach zakonu był Jan Ignacy Felbiger, zasłużony organizator i reformator oświaty na Śląsku i w całym cesarstwie habsburskim, autor elementarza polsko-niemieckiego i pism dydaktycznych dla nauczycieli⁴.

Kompleks zabudowań zakonnych, przez wieki rozbudowywany, tak jak i całe miasto, kilkakrotnie doświadczał również klęsk i pożarów. Odbudowa średniowiecznych budynków klasztoru, biblioteki i kościoła, po pożarze w 1730 roku, dokonała się w duchu barokowym. Cenny wystrój utrzymany w tym stylu uzyskała zwłaszcza wnętrze świątyni wraz z biblioteką, której sklepienia ozdobiło pełne symboliki malowidło. Unikalne połączenie architektury gotyckiej i barokowej widoczne jest w zachowanej do dziś zabudowie zespołu klasztornej, składają się na nią: dawny klasztor, konwikt,

⁴ Zob. B. Burda, *Jan Ignacy Felbiger – osiemnastowieczny organizator szkolnictwa na Śląsku i w Austrii*, „Studia Zachodnie” 1996, t. 2, s. 49-56.

klasztorny spichlerz, teren ogrodu, Plac Klasztorny oraz położony nieopodal kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego z dnia 28 lutego 2011 roku ta historycznie ukształtowana przestrzeń zyskała rangę pomnika historii⁵, który ma szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego w regionie Dolnego Śląska.

Czasy świetności poaugustiańskiej księżnicy w Żaganiu przypadają na wieki średniowiecza. Z końcem tej epoki należała ona do jednej z największych na Dolnym Śląsku. Jak pisze badacz jej dziejów: „liczyła bowiem w r. 1473 przypuszczalnie około 800, a może i więcej rękopisów, nie wliczając w to ksiąg liturgicznych”⁶. Do tego zasobu doszła pokaźna liczba inkunabułów, tak więc w początkach XVI wieku składała się prawdopodobnie z 900-1000 jednostek woluminów. Księgozbiór oznaczony był wówczas sygnaturami w postaci arabskiej liczby i czerwonej litery. Zawierał, zgodnie z regułą zgromadzenia, głównie piśmiennictwo teologiczne: komentarze i egzegezy biblijne, pisma ojców Kościoła, kaznodziejstwo, pisma polemiczne i literaturę umoralniającą, traktaty prawa kościelnego, historiografię kościelną oraz dzieła z zakresu teologii praktycznej i liturgicznej. Dominował język łaciński. Księgozbiór kompletowano, korzystając przede wszystkim z pracy przyklasztornego skryptorium, także poprzez kupno, nabytki od zakonników, darowizny i legaty testamentowe⁷.

Źródłem wiadomości o księgozbiorze żagańskim jest również jedyny zachowany inwentarz biblioteki augustiańskiej sporządzony w latach 1795-1798 przez kanonika żagańskiego Józefa Bredschneidera, przechowywany dziś w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Według tego dokumentu, pod koniec XVIII wieku zbiory liczyły 7362 tomy autorstwa około 3500 pisarzy, reprezentowały działy teologii, prawa i medycyny⁸.

W 1810 roku nastąpiła pruska kasata zakonów, która spowodowała likwidację konwentu kanoników regularnych św. Augustyna, a także ich biblioteki. W pomieszczeniach klasztornych umieszczono katolicką szkołę elementarną, plebanię, sąd ziemski, królewski urząd podatkowy i więzienie⁹. Spadkobierczynią średniowiecznego zbioru manuskryptów biblioteki augustiańskiej w głównej mierze stała się Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, dokąd sprowadził dzieła pełnomocnik rządu pruskiego Johann Gustav Büsching. Wśród nich była również kronika klasztoru oraz katalog biblioteczny sporządzony przez kanonika Bredschneidera¹⁰. Z 566 woluminów przywiezionych wówczas do Wrocławia do czasów współczesnych przetrwało 518 rękopisów i inkunabułów pro-

5 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2011 r. (Dziennik Ustaw Nr 54) zob. https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Pomniki_historii [dostęp: 14.12.2017].

6 A. Świerk, *op. cit.*, s. 134.

7 Zob. *ibidem*, s. 43-68.

8 Zob. *ibidem*, s. 32; R. Haczekiewicz, *op. cit.*, s. 39.

9 Zob. K. Adamek, M.R. Świątek, *Żagań znany i niezany. Przewodnik historyczny po mieście i okolicy*, Żagań 2002, s. 91.

10 Zob. F. Pilarczyk, *Książka w kulturze północnego Śląska*, „Studia Zachodnie” 1999, t. 4, s. 94.

weniencji żagańskiej. Kilka lat później liczba 151 tomów zasilila jeszcze zbiory biblioteki katolickiego gimnazjum w Głogowie¹¹.

Uważana za jedną z największych, doskonale wyposażonych i zasobnych bibliotek śląskich, licząca w chwili likwidacji blisko 10 tys. tomów biblioteka klasztorna, dziś zachwyca nie tyle księgozbiorem, ile przede wszystkim barokowym wystrojem i wyposażeniem. Malowidła, szafy biblioteczne, globusy, dekoracyjna krata do drzwi oraz drzwi biblioteczne zostały wpisane do rejestru zabytków, natomiast malowidła sufitowe i barokowe regały zostały poddane pracom konserwatorskim ukończonym na jesieni 2017 roku¹².

Sklepiona biblioteka pokrywają monumentalne malowidła z 1736 roku przesycone treścią teologiczną i biblijną. Jest to dzieło śląskiego malarza Georga Wilhelma Neunhertza, realizatora wielu polichromii w kościołach i pałacach Śląska i Wielkopolski. Bogate w symbolikę chrześcijańską i mitologiczną dzieło nawiązuje do idei Kościoła Zwycięskiego, adoracji Trójcy Świętej¹³ i apoteozy wiedzy. Przedstawienia odnoszą się do historii Kościoła, teologii biblijnej, do dzieła patrona zakonników św. Augustyna oraz do tradycji mitologicznej. Obrazują personifikacje cnót chrześcijańskich Wiary, Nadziei i Miłości w postaci trzech niewiast oraz alegorie nauk i sztuk pięknych. Freski zaludniają putta, postacie historyczne i biblijne, święci oraz postać Apollina w otoczeniu muz. Symbolizują one za pomocą swoistych atrybutów historię, poezję, retorykę, filozofię i muzykę oraz inne dziedziny nauki. „Przedstawione na malowidle rozmaite dziedziny wiedzy odnoszą się do tematyki zgromadzonych w bibliotece klasztornej dzieł, sama zaś biblioteka była dobitnym przejawem owego rozkwitu nauki i sztuki pod rządami Ecclesii, wokół którego koncentruje się wymowa ideowa dekoracji malarskiej”¹⁴ – piszą autorzy książki *Żagań znany i nieznany*.

Odrestaurowane freski sufitowe, tak bogate w treści symboliczne, oraz rzeźbione regały i dwa siedemnastowieczne globusy ziemi i gwiazdozbioru z holenderskiego warsztatu kartograficznego Willema Blaeu'a oraz spadkobierców dopełniają barokowego wystroju żagańskiej biblioteki.

Biblioteka jako dzieło sztuki

Barokowe dekorum wnętrza z bogactwem treści religijnych wyrażonych w symbolicznym malarstwie freskowym szczególnie widać w ukształtowaniu przestrzeni bibliotek klasztornych na terenie Austrii i Czech. Benedyktynskie opactwo w Melku nad Dunajem, w Dolnej Austrii, uznane za najpiękniejszy przykład baroku austriackiego

11 Zob. A. Świerk, *op. cit.*, s. 14, 32.

12 Zob. A. Kirkor-Skowron, *Zakończenie prac konserwatorskich w zachodniej części biblioteki poaugustiańskiej*, <http://www.lwz.pl/item/show/id/1517> [dostęp: 15.12.2017].

13 *Ibidem*.

14 K. Adamek, M.R. Świątek, *op. cit.*, s. 93.

Ilustracja 2. Wnętrze barokowej biblioteki opactwa benedyktynów w Melku (Austria)

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Melk_-_Abbey_-_Library.jpg.

i jeden z największych barokowych zespołów sakralnych w Europie, przechowuje około 100 tysięcy woluminów zabytkowych książek, inkunabułów i rękopisów, sięgających IX stulecia. Przechowywano tu do czasów przedwojennych unikalny egzemplarz Biblii Gutenberga, który w latach dwudziestych został sprzedany do Ameryki i przekazany uniwersytetowi Yale. Książnica ma rozległe sale wyposażone w wysokie, ciemne regały, wsparte złotymi, dekorowanymi podporami, które opasuje balkonowa galeria, na niej zaś umieszczono kolejny rząd regałów.

Sufit ozdabia plafon z malowidłami Paula Trogera z 1731 roku, obfitujący w treści symboliczne. Alegorię Wiary wyraża postać kobiety trzymającej księgę w otoczeniu figur aniołów i gołębic, symbolu Ducha Świętego. Towarzyszą jej alegoryczne przedstawienia czterech cnót kardynalnych: mądrości, sprawiedliwości, męstwa i umiarkowania. Podobno inspirację dla swojej najsłynniejszej powieści znalazł tu Umberto Eco, a narrator *Imienia róży* nosi właśnie imię Adso z Melku. Wyposażenia największej z 12 sal bibliotecznych dopełniają zabytkowe globusy osadzone w drewnianych konstrukcjach i rzeźby postaci mitologicznych.

Ilustracja 3. Wnętrze barokowej biblioteki klasztornej w Sankt Florian (Austria)

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sankt_Florian_Stiftsbibliothek_St_Florian_2.JPG.

Równie unikalną bibliotekę klasztorną na terenie Austrii znajdujemy w opactwie augustianów w Sankt Florian niedaleko Linzu. Ta późnobarokowa książnica zachwyca nie tylko dekoracyjnością, widoczną w falistym ustawieniu regałów i alegorycznym malarstwie sufitowym, ale także księgozbiorem liczącym około 150 tysięcy woluminów, w tym starodruków, inkunabułów i średniowiecznych rękopisów¹⁵. Wśród tych zbiorów przechowywany był od XVII wieku jeden z najcenniejszych zabytków piśmiennictwa polskiego, średniowieczny manuskrypt *Psalterium trilingue*, datowany na przełom XIV i XV wieku. *Psalterz floriański* to spisany na pergaminie dla królowej Jadwigi Andegaweńskiej iluminowany rękopis w trzech językach: łacińskim, niemieckim i polskim, zawierający tłumaczenie starotestamentowej księgi psalmów. W 1931 roku ten bezcenny zabytek polskiej średniowiecznej kultury piśmienniczej, porównywany z *Kazaniami świętokrzyskimi*, został zakupiony przez rząd polski i przekazany do Biblioteki Narodowej.

¹⁵ Zob. pl.bibliotekoznawstwo.wikia.com/Wiki/Interesujace_biblioteki_na_swiecie [dostęp: grudzień 2017].

Barokowy wystrój osiemnastowiecznych bibliotek klasztornych zadziwia splendorem, a zarazem harmonijnym układem wszystkich elementów wewnętrznej przestrzeni. „Freski sufitowe, płaskorzeźby i rzędy kolumn, balustrady, duża ilość figur i grup posągów tworzą w bibliotece barokowej ogólne dzieło sztuki” – pisze Leonard Ogierman¹⁶. Zapewne również biblioteka żagańska, po przebudowie w 1730 roku, wpisywała się w europejski kanon sztuki baroku, co świadczy o przenikaniu wpływów w zakresie stylów architektury sakralnej na obszarze całej monarchii habsburskiej stanowiącej kulturowe uniwersum.

„Habent sua fata libelli”

Biblioteka dawnego klasztoru żagańskiego przechodziła zmienne koleje losu. Gromadzone przez wieki zbiory były w odległej przeszłości niszczone przez pożary, a w XV wieku dotknięte najazdem husytów (1428). Najcenniejszy, średniowieczny zrąb tej kolekcji, obłożony sekwestrem w wyniku pruskiej ustawy kasacyjnej, na początku XIX wieku został wywieziony do bibliotek Wrocławia i Głogowa. Pozostałe po II wojnie światowej relikty dawnego księgozbioru, nadal liczone w tysiącach woluminów, wypełniały w bibliotece półki sali górnej w postaci egzemplarzy Pisma św., komentarzy biblijnych i pism Ojców Kościoła, wśród nich św. Tomasza z Akwinu. „W dolnej części stoją zebrane szczątki po rozmaitych okolicznych bibliotekach parafialnych, literatura o bardzo rozległym wachlarzu tematyki i mało wartościowa” – tak rekonstruował powojenny zasób badacz historii poaugustiańskiej biblioteki Alfred Świerk¹⁷.

Miejscowi regionaliści, opisujący powojenne dzieje biblioteki, sygnalizują ówczesny brak opieki nad księgozbiorem, sprzyjający jego dalszemu rozproszeniu. W regionalnej prasie znajdujemy nawet wzmianki o stosach makulatury, w której można było odnaleźć interesujące dokumenty i druki¹⁸. Pozostałym na półkach bibliotecznych zbiorom zagroziło także, w porę zauważone przy okazji renowacji zabytkowych regałów, skażenie mikrobiologiczne wywołane przez drobnoustroje i owady, niszczące strukturę papieru. W 1984 roku przy zaangażowaniu ludzi kultury i duchownych z Żagania książki w liczbie 8614 woluminów przewieziono do pracowni konserwatorskiej przy bibliotece uniwersyteckiej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie zostały poddane odkazaniu w komorze próżniowej. Pozwoliło to uchronić zabytkowy księgozbiór przed dalszą degradacją biologiczną¹⁹.

16 L. Ogierman, *Barok w bibliotekach klasztornych*, www.jasnagora.com.pl [dostęp: grudzień 2017].

17 A. Świerk, *op. cit.*, s. 33.

18 Zob. R. Haczkiwicz, *op. cit.*, s. 40; por. także: Z. Janicki, *Na tropie ksiąg*, „Gość Zielonogórsko-Gorzowski” 2008, nr 14, s. V; idem, *Skarbnica wiedzy*, „Tygodnik Żarsko-Żagański” 2008, nr 202, s. 7.

19 Zob. A. Stawczyk, *Na ratunek starodrukom*, [w:] *Klasztor augustianów w Żaganiu. Zarys dziejów*, red. S. Kowalski, Żary 1999, s. 247-249. Z inicjatywą dezynfekcji zbiorów poklasztornej księżnicy wystąpił ówczesny wojewódzki konserwator zabytków Stanisław Kowalski oraz dyrektor

Dawna biblioteka klasztorna została poddana kolejnej próbie na jesieni 1991 roku, kiedy to wydarzyła się katastrofa budowlana polegająca na zawaleniu się stropu w kaplicy św. Anny. Podłoga w pomieszczeniu bibliotecznym uległa wówczas pęknięciu. Na szczęście regały biblieczne stojące pod ścianami nie ucierpiały, a zniszczenia udało się naprawić²⁰.

Nie tylko książnice, ale także książki mają swoje losy, mówi o tym łacińskie przysłowie *habent sua fata libelli*. Poddając analizie zawartość starych druków, znajdujemy w nich różne wpisy proveniencyjne, które wiele mówią o zmieniającej się przynależności księgozbiorów.

Odręcznie sporządzony napis na karcie tytułowej „Ex libris Canonicorum Regularium S. August ad D.V. Sagani Anno 1680. Die 9 Augusti” widnieje na druku zatytułowanym *Confession Das ist Bekantnuss des allgemainen von Christo Jesu an biss auf dise unser zeit [...]*. Jest to najstarszy druk pochodzący z biblioteki żagańskich kanoników regularnych w naszych zbiorach (choć zapis proveniencyjny jest o ponad stulecie późniejszy od daty jego wydania), a zarazem jedyny polonik odnotowany przez *Bibliografię polską* Karola Estreichera²¹. Dzieło to wydane w formacie *in folio* u Sebald Mayera w bawarskim mieście Dillingen w 1572 roku jest drugim z kolei, udoskonalonym i poprawionym niemieckim przekładem traktatu *Confessio fidei catholicae Christiana* autorstwa kardynała, biskupa warmińskiego i chełmińskiego Stanisława Hozjusza (1504-1579), najśłynniejszego krzewiciela kontrreformacji w Polsce.

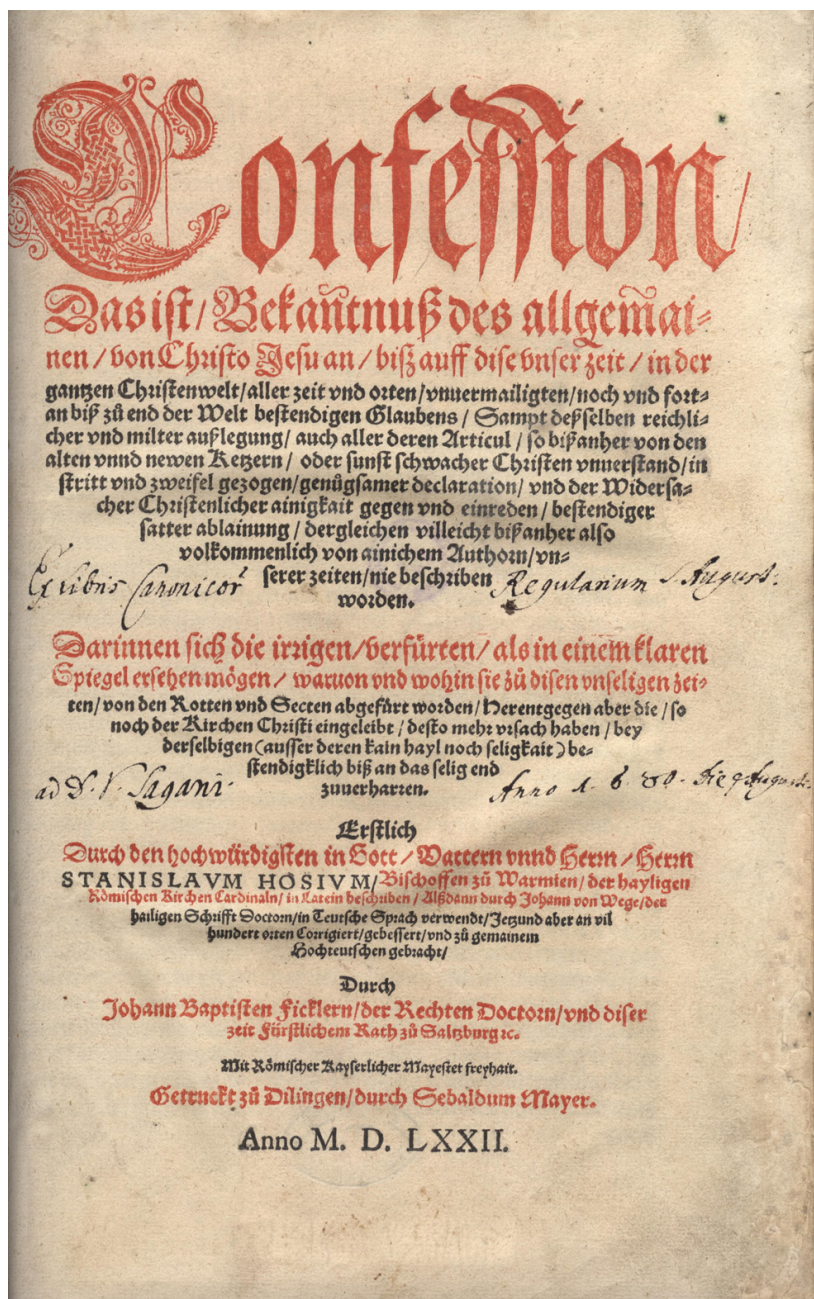
Wymowa ideowa tej książki sprowadza się do obrony doktryny wiary katolickiej przed ewangelikami w duchu kontrreformacji i uchwał soboru trydenckiego. Po raz pierwszy napisane po łacinie *Confessio...* zostało opublikowane w Krakowie w 1553 roku w drukarni spadkobierców Marka Szarffenberga. Jeszcze za życia autora dzieło zyskało blisko trzydzieści wydań w drukarniach całej Europy i kilka przekładów z łaciny na język niemiecki i francuski. Hozjusz był uczestnikiem soboru trydenckiego i inicjatorem przyjęcia jego uchwał w Polsce. Przeciwnik liturgii w językach narodowych, wróg protestantów i antagonistą Andrzeja Frycza Modrzewskiego napisał wiele rozpraw teologicznych, polemicznych i poezji łacińskich, które zostały wydane w formie *opera omnia* w Kolonii w 1584 roku. Hozjusz zasłynął także jako pierwszy polski kandydat do tronu papieskiego i promotor jezuitów w Polsce, którzy zostali z jego inicjatywy sprowadzeni do Braniewa, gdzie założyli kolegium i seminarium duchowne. Sylwetka kardynała Hozjusza patronuje dziś Wyższemu Seminarium Duchownemu Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie.

Żagańskiego Pałacu Kultury Adam Stawczyk. Przedsięwzięcie przeprowadzono przy współpracy gospodarza zabytku księdza Eugeniusza Kapusty oraz historyka regionalisty Jerzego Winczaruka i przy udziale pracowników Żagańskiego Pałacu Kultury.

²⁰ Zob. Z. Dyszczyński, *Jak pozbywamy się zabytków kultury?*, „Nad Odrą” 1993, nr 6, s. 11.

²¹ Zob. *Bibliografia polska, T. XVIII, stulecie XV-XVIII*, Kraków 1901, s. 282-283 (Estr. XV-XVIII, t. 18, s. 282-283).

Ilustracja 4. Karta tytułowa dzieła S. Hozjusza, *Confession, Das ist, Bekantnuß des allgemainen von Christo Jesu...*

Źródło: Dział Zbiorów Specjalnych Biblioteki UZ, sygn. ZS/446, p. XVI, f. 3.

Augustiański egzemplarz *Confession...* jest poprawioną adaptacją pierwszego niemieckiego tłumaczenia pióra Johanna von Wege, o czym informuje nas rozbudowana całostronicowa tytulatura dzieła. Kolejny translator Johann Baptist Fickler (1533-1610) był doktorem praw, radcą księżącym w Salzburgu, wychowawcą księcia bawarskiego Maksymiliana I, a także autorem traktatów teologicznych i prawnych. Pierwotną wersję przekładu uznał za „ciemną i nie gładką” – jak pisze Estreicher²² – i dokonał korekty w ponad stu miejscach tekstu, posługując się językiem wysokoniemieckim.

Szesnastowieczna oficyna wydawnicza Sebalda Mayera wytłoczyła druk o wysokich walorach edytorskich²³. Całostronicowa, dwukolorowa tytulatura, o czarnej i czerwonej barwie czcionki częściowo została wydrukowana w technice drzeworytu. Każdy rozdział rozprawy otwierają kunsztowne drzeworytowe inicjały rozpoczynające tok wywodu. Wypełniają pole kwadratu lub prostokąta, mają wzór plecionki lub geometrycznej, splecionej linii. W kilku miejscach książki widnieją finaliki o motywie splecionych ósemek. Cały druk wypełnia czytelna i estetyczna czcionka o kroju szwabachy, a kompozycja strony pozostawia dużo światła na marginalne noty odsyłające czytelnika do źródeł wywodu. W oznaczeniu 381 kart druku zastosowano paginację rzymską, w tym szesnaście kart pozostaje nieliczbowanych, a jedynie oznaczanych kustoszami. Na karcie dwunastej znajdujemy niewielki, dobrze zachowany drzeworyt bez sygnatury rytownika, o wymiarach 11,5 × 10,3 cm, wyobrażający scenę Zesłania Ducha Świętego.

Oprawę starodruku tworzą deski pokryte pierwotnie białą, obecnie mocno już podniszczoną skórą z epoki z bogatymi, wykonanymi za pomocą radełka i plakiety ornamentami. W centralnej części okładziny umieszczono starotestamentową scenę z Księgi Rodzaju obrazującą ofiarowanie Izaaka. Abraham z podniesionym mieczem zamierza zabić syna w imię rozkazu Jahwe, ale powstrzymuje go anioł. Motyw ofiary Izaaka jako symbolu powierzenia się Bogu i stałości w wierze często pojawiał się również w nowożytnym malarstwie religijnym, jak choćby w twórczości Caravaggia, Tycjana, Rubensa i Rembrandta.

W oprawie naszej księgi scenę tę otaczają obramowania ze wzorem roślinnym i figuralnym. Księgę pierwotnie zamykały mosiężne klamry, współcześnie zachowane jedynie we fragmentach. Na grzbiecie druku ręka bibliotekarza zakonnika umieściła szyldzik z informacją o autorze: „Stanislaw Hosius” oraz skrót tytułu dzieła „Confessio Fidei”. Dwa pozostałe starodruki z proveniencją augustianów żagańskich mają ten sam sposób znakowania, co świadczy o jednolitości układu księgozbioru w dawnej bibliotece.

---

22 *Ibidem*, s. 283.

23 S. Hosius, *Confession, Das ist, Bekantnuss des allgemainen von Christo Jesu, biss auf dise unser zeit [...]*, Dillingen, durch Sebaldu Mayer, 1572, sygn. ZS/446, p. XVI, f. 3. Dodajmy w tym miejscu, że była to ósma z kolei publikacja z dorobku pisarskiego Hozjusza wydana w oficynie S. Mayera w Dillingen, po *Dialogus de eo, num calcem laicis...* (1558, 1559, 1560), przekład niemiecki *Drei christliche Gespräch* (1559, 1560) oraz *De expresso Dei verbo* (1558, 1560).

Dobrze zachowany napis na grzbiecie książki „Vultei de Feudis” widnieje na kolejnym druku, który na karcie tytułowej ma rękopiśmienny wpis proveniencyjny: „Cathalogo Librorum Cancellariae Regularis Canoniae Saganensis” wraz z notatką o czasie wpływu do biblioteki: „adscripti Anno 1723”. Druk odsłania nieco swoją historię, bo to niejedyne oznaczenie pochodzenia książki. Na karcie tytułowej widnieje również okrągła pieczęć „Koenigl. Pr. Kreis Gericht Sagan”, czyli „Królewski Sąd Powiatowy w Żaganii”, prawdopodobnie umieszczona na książce w XIX wieku, po kasacie zakonu i zmianie właściciela. Mowa tu o szesnastowiecznej rozprawie (1595) traktującej o zagadnieniach prawa feudalnego, złożonej z dwóch współoprawnych ksiąg: *De feudis eorundemque jure libri duo*²⁴. Autor – Hermann Vultei (1555-1634) – był znaczącą osobistością swoich czasów. Jak prawdziwy człowiek renesansu, odbywał liczne podróże w celu zdobycia wykształcenia na sławnych uniwersytetach europejskich, między innymi w Genewie, Padwie, Sienie i Heidelbergu. Tytuł doktora praw uzyskał w Bazylei, posiadał także profesurę z greki, którą obok prawa wykładał na uniwersytecie w swoim rodzinnym Marburgu. Tam również pełnił różne funkcje administracyjne zwieńczone nominacją na rektora tej uczelni. Oprócz rozwijania kariery akademickiej, Vulteius zasiadał w gremiach wielu instytucji sądowniczych w Hesji, często uczestniczył w poselstwach dyplomatycznych z polecenia landgrafa tego kraju i reprezentował go w sądach jako prawnik. Zyskał też uznanie współczesnych dzięki autorstwu specjalistycznych traktatów naukowych z dziedziny prawa rzymskiego i prawa feudalnego. Ukoronowaniem jego wysiłków i prac było uzyskanie z rąk cesarza Ferdynanda II dziedzicznego tytułu szlacheckiego, nadto otrzymał jeszcze jedną godność – członkostwo w radzie cesarskiej²⁵.

Biblioteczny egzemplarz *De feudis* sprawia wrażenie książki zacytanej. W tekście widnieje wiele podkreśleń ołówkiem i sporządzanych na marginesach odręcznych uwag, świadczących o uważnej lekturze dzieła. Dawni czytelnicy pozostawili zresztą w książce inne ślady swej obecności – dwa łacińskie wpisy informujące o czasie zakończonej lektury: „Legi [...] 17 Julij 1597” oraz „Legi [...] In menso Februario 1597” opatrzone nieczytelnymi dziś podpisami. Sam autor dzieła poczynił kilka wskazówek dotyczących sposobu czytania, formułując na końcu tekstu uporządkowany alfabetycznie indeks terminów prawniczych, co miało – wedle jego intencji – sprzyjać prywatnym studiom odbiorcy.

Dzieło Hermanna Vulteiusa zostało wydane w Marburgu w 1595 roku w oficjalnej drukarni akademickiej prowadzonej przez typografa Paula Egenolffa. Na stronie tytułowej druku widnieje wykonany w technice drzeworytu sygnet, czyli godło drukarni, przedstawiający postać kobiety w antycznych szatach, która stoi na kotwicy i trzyma w dłoni płonące serce. Oprawa druku wydanego w małym formacie *in octavo* zbu-

24 H. Vultei, *De feudis eorundemque jure*, Marburgi, Typis Pauli Egenolphi, 1595, sygn. ZS/2079, e. XVI, o. 20.

25 Zob. C.G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* [...], Th. 4. S-Z, Leipzig 1751, szp. 1759-1760.

wieku zdobywało tam wykształcenie wielu sławnych ludzi, między innymi poeta niemiecki Józef von Einchendorf, nauczyciel Fryderyka Chopina Józef Elsner oraz młodzież pochodzenia polskiego, wywodząca się ze Śląska. Od 1946 roku kompleks budynków poklasztornych stał się siedzibą Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.

Pierwotna reguła zawarta w piśmie fundacyjnym z 1253 roku nakazywała zakonowi „kawalerów gwiazdowych”, nazywanych również braćmi szpitalnymi²⁷, działalność charytatywną i opiekę nad chorymi, bez względu na stan i płeć. Hospitalici, czyli mieszkańcy domu zakonnego, mieli tam żyć w „bojaźni bożej, miłości i służbie dla Boga”. Kolejne regulaminy i statuty porządkowe nakazywały owym hospitalitom – podopiecznym zakonników – „miłość i jedność, unikanie nienawiści i kłótni, obmowy i zniesławienia. Ułomności i wady swoje i drugich winni cierpliwie znosić. Zależnie od sił mają wzajemnie sobie pomagać”²⁸. Jednak zakon, powołany do istnienia jako bractwo szpitalne, sprawujące opiekę nad chorymi, z czasem zatracił swe początkowe przeznaczenie. Już od końca XV wieku jego członkowie poświęcali się bowiem kaznodziejstwu i pracy duszpasterskiej wedle reguły św. Augustyna, jaką zachowywali kanonicy regularni. Szczególnie na początku XVIII wieku zakonnicy podjęli wiele działań zmierzających do przyznania im przywilejów, insygniów i pełnego tytułu „świętego zakonu rycerskiego” przez Stolicę Apostolską, co w 1748 roku usankcjonowała w końcu bulla papieska.

Służyła temu rozbudowana ceremonialność obrzędów na wzór rycerski, powoływanie się na „prawo zwyczajowe i ustną tradycję” oraz działalność piśmiennicza. Historyk zakonu, mistrz konwentu wrocławskiego Michał Fibiger stworzył dysertację historyczną (1706), w której dowodził, powołując się głównie na ustną tradycję, że początki zakonu wywodzą się z czasów pierwszych krucjat i z Ziemi Świętej²⁹.

Można wysnuć przypuszczenie, że druk autorstwa profesora Jerzego Endrichta również ma na celu gloryfikację zakonu i podkreślenie jego duchowego, nie zaś laickiego posłannictwa. *Schronienie krzyżowców, czyli sposoby cierpliwego znoszenia trosk i niepowodzeń spisane przez...*³⁰ to traktat należący do literatury religijno-umoralniającej. W kolejnych 26 rozdziałach zakonnik Endricht zgłębia dylematy duchowego samodoskonalenia i rozpatruje różne postawy ludzi wobec Krzyża. Tok rozważań wzbożacza odwołaniami do pism Ojców Kościoła, często sięga do pism patrona zakonu św. Augustyna, Tomasza z Kempis, do objawień św. Brygidy, ewangelii, a nawet

27 Zob. J. Marecki, *Zakony w Polsce*, Kraków 2000, s. 52.

28 J. Sossalla, *Przyczynki do historii krzyżowców z czerwoną gwiazdą*, „Nasza Przeszłość” 1966, t. 23, s. 212 (www.naszaprzeszlosc.pl/files/tomo23_o6.pdf, [dostęp: styczeń 2018]). Autor wnikliwie omawia początki, działalność i stosunki wewnętrzne w zakonie krzyżowców z czerwoną gwiazdą oraz okoliczności sekularyzacji zakonu w jego wrocławskiej siedzibie.

29 Zob. *ibidem*, s. 220-224 i n.; por. także J. Duchnowski, *Bracia Szpitalni Najświętszej Panny*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1995, s. 1009-1010.

30 Kartę tytułową, napisy na rycinie i tytuły poszczególnych rozdziałów tłumaczyła Ewa Bielecka.

Ilustracja 6. Karta tytułowa dzieła G.I. Endrichta, *Refugium Crucigerorum, seu Remedia Aerumnas...*

Źródło: Dział Zbiorów Specjalnych Biblioteki UZ, sygn. ZS/222, e. XVII, q. 58.

cytuje Senekę i Plutarcha. Książka daje zachętę do kultuwowania życia duchowego poprzez modlitwę i kontemplację, do rozwijania pobożności i pokładania ufności w Chrystusie. Tok rozważań zapowiadają tytuły rozdziałów, dla przykładu wystarczy przytoczyć kilka z nich: rozdział I – *Krzyże i przeciwności dostają się śmiertelnikom z powodu grzechów*; rozdział III – *Sprawiedliwym zsyła Bóg krzyże i przeciwności dla większej chwały*; rozdział V – *Krzyże i przeciwności, ratunek i środki lecznicze należą do Krzyżowców*; rozdział XXII – *Modlitwa Krzyżowców w zmartwieniach powinna być pokorna*; rozdział XXVI – *Poleca się wszystkim Krzyżowcom, czyli cierpiącym uciekanie się do Najwyższego Nauczyciela Krzyżowców, czyli Ukrzyżowanego*.

Oprócz religijnych medytacji, uwagę czytelnika przykuwa całostronicowy sztych, umieszczony na karcie przedtytułowej książki. Symbolika tego miedziorytu nawiązuje do dwóch sfer życia: świeckiej i konsekrowanej – przedstawia boską i ziemską perspektywę świata. Wokół wizerunku Chrystusa Ukrzyżowanego skupia się grupa ludzi. Jest wśród nich bosy żebrak-wędrowiec, niewidomy kaleka, szlachcic w wytwornym stroju stojący obok kufra z kosztownościami, a także rycerz z podniesionym mieczem, zamierzający zabić swego, być może, religijnego przeciwnika. W głębi sceny widzimy zatopionego w modlitwie zakonnika, który oddzielony od świata ludzkich spraw murami klasztoru, w uniesieniu spogląda na krzyż. Między sylwetkami ludzi unoszą się szarfy

z napisami, które objaśniają stan ducha przedstawionych postaci: udręczenie (*tribulatio*), trwoga (*angustia*) i wstyd (*confusio coperuit faciem meam*).

Ten teatr ludzkich grzechów i udręk obserwuje z góry anioł. Wskazując dłonią na figurę Ukrzyżowanego, rozwija szarfę opatrzoną napisem: oto „wspomożyciel w cierpieniu” (*audiutor in tribulatione*).

*

Wybrane do analizy w tym szkicu starodruki stanowią tylko mały fragment zabytkowego zbioru dokumentów piśmienniczych, jakimi opiekuje się dziś nowoczesna biblioteka uniwersytecka w Zielonej Górze. Poddane oglądowi ze względu na swe źródło proveniencyjne – bibliotekę klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu – przechowują jeszcze wiele tajemnic. Ukrywają je rękopiśmienne notatki na marginesach, zatarte pieczęcie, nieczytelne dziś nazwiska dawnych czytelników i właścicieli czy pozbawione kontekstu daty zapisane odręcznie na kartach ksiąg. Wielu mistrzów dawnej ilustracji także pozostaje nieznanymi.

Przed wszystkim jednak mamy przed sobą druki, które dowodzą, że mimo następujących po sobie przemian politycznych i religijnych, Żagań przez długie wieki pozostawał ostoją katolicyzmu na Dolnym Śląsku. Dawne książki ukazują również warsztat niegdysiejszych mistrzów drukarstwa, różne style edytorstwa, szaty graficznej książki i sztuki zdobienia opraw. Bez wątplenia książki i przechowujące je biblioteki, choć w zmienionych murach, współtworzyły i nadal tworzą dziedzictwo kulturowe naszego regionu.

LITERATURA CYTOWANA

Źródła

- Endrichtus G.I., *Refugium crucigerorum, seu Remedia Aerumnas et Adversitates Patienter sustinendi*, Wratislaviae, In Haeredum Baumannianorum Typographia, 1700, sygn. ZS/222, e. XVII, q. 58.
 Hosius S., *Confession, Das ist, Bekantnuss des allgemainen von Christo Jesu, biss auf dise unser zeit [...]*, Dilingen, durch Sebal dum Mayer, 1572, sygn. ZS/446, p. XVI, f. 3.
 Vultei us H., *De feudis eorundemque jure libri duo*, Marpurgi, Typis Pauli Egenolphi, 1595, sygn. ZS/2079, e. XVI, o. 20.

Literatura przedmiotowa

- Adamek K., Świątek M.R., *Żagań znany i nieznanym. Przewodnik historyczny po mieście i okolicy*, Żagań 2002.
Bibliografia polska, T. XVIII, stulecie XV-XVIII, Kraków 1901 (Estr. XV-XVIII, t. 18).
 Burda B., *Jan Ignacy Felbiger – osiemnastowieczny organizator szkolnictwa na Śląsku i w Austrii*, „Studia Zachodnie” 1996, t. 2.
 Duchnowski J., *Bracia Szpitalni Najświętszej Panny*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1995.
 Dyszczyński Z., *Jak pozbywamy się zabytków kultury?*, „Nad Odrą” 1993, nr 6.
 Haczkie wicz R., *Kościół Mariacki w Żaganiu*, Żagań 2003.
 Janicki Z., *Na tropie ksiąg*, „Gość Zielonogórsko-Gorzowski” 2008, nr 14.
 Janicki Z., *Skarbnica wiedzy*, „Tygodnik Żarsko-Żagański” 2008, nr 202.

- Jöcher C.G., *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* [...], Th. 4. S-Z, Leipzig 1751.
- Kirkor-Skowron A., *Zakończenie prac konserwatorskich w zachodniej części biblioteki poaugustiańskiej* (www.lwzkz.pl/item/show/id/1517).
- Mandziuk J., *Dzieje kanoników regularnych św. Augustyna na Śląsku*, „Saeculum Christianum” 2007, R. XIV, nr 2.
- Marecki J., *Zakony w Polsce*, Kraków 2000.
- Nodzyńska E., „*Sammlung Ogoleit*”: *Goethe, Faust, Bauer. Zielonogórski fragment kolekcji gorzowskiego księgarza*, „In Gremium. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką” 2016, nr 10.
- Ogierman L., *Barok w bibliotekach klasztornych* (www.jasnagora.com.pl).
- Pilarczyk F., *Książka w kulturze północnego Śląska*, „Studia Zachodnie” 1999, t. 4.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2011 r. (Dziennik Ustaw Nr 54), www.mid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Pomnik_historii.
- Sossalla J., *Przyczynki do historii krzyżowców z czerwoną gwiazdą*, „Nasza Przeszłość” 1966, t. 23 (www.naszaprzeszlosc.pl/files/tomo23_o6.pdf).
- Stawczyk A., *Na ratunek starodrukowi*, [w:] *Klasztor augustianów w Żaganiu. Zarys dziejów*, red. S. Kowalski, Żary 1999.
- Świerk A., *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*, Wrocław 1965.

Biblioteki, książki, ludzie. Druki z proveniencją żagańskiej biblioteki klasztornej w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Zielonogórskiego

STRESZCZENIE: We wstępie artykułu została opisana kolekcja zbiorów specjalnych zgromadzona w Bibliotece UZ. Składają się na nią zabytkowe starodruki, książki dziewiętnastowieczne, elementarze w różnych językach świata, książki artystyczne, dawne mapy, druki bibliofilskie oraz cenna ikonografia. Zbiory specjalne obejmują ponad 22 tysiące jednostek materiałów bibliotecznych. Wśród najcenniejszego zasobu znajdują się starodruki, czyli wydawnictwa sprzed końca 1800 roku, które mają różne znaki własnościowe, czyli wpisy proveniencyjne nieistniejących już księgozbiorów (bibliotek) prywatnych, szlacheckich, szkolnych i klasztornych. Przedmiotem dalszego opisu jest historia nieistniejącej już biblioteki klasztornej kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu na Dolnym Śląsku wpisana w kontekst bibliotek klasztornych na terenie Austrii – w Melku i Sankt Florian. Trzy starodruki z dawnych zasobów biblioteki poaugustiańskiej w Żaganiu znajdują się w zbiorach specjalnych Biblioteki UZ i w dalszym toku rozważań zostały poddane analizie z punktu widzenia ich walorów edytorskich i treściowych. Druki te dowodzą, że mimo zmian politycznych i religijnych Żagań pozostała ostoją katolicyzmu na Dolnym Śląsku aż do kasaty zakonu kanoników regularnych św. Augustyna w 1810 roku.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteka klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu – zbiory specjalne – Biblioteka UZ – barokowe biblioteki klasztorne – starodruki – drukarstwo XVI-XVIII wieku

Libraries, books, people. Prints with the provenance of Żagań monastery library in the collection of University Library in Zielona Góra

SUMMARY: The introduction of the article provides a description of the range of special collections gathered in the University Library in Zielona Góra. The range consists of old prints, 19th-century books, primers in various languages, artistic books, old maps, bibliophile prints and valuable iconography. The special collections consist of over 22,000 items. The most valuable resources contain old prints – the texts published before the end of 1800 containing various marks of ownership (provenance index numbers of non-existent private, noble, school and monastery (library) book collections). The subject of a further description in this paper is the history of the non-existent monastery library of St. Augustine's Canons Regular in Żagań, Lower Silesia in the context of the monastery libraries in Melk and Sankt Florian, Austria. The University Library in Zielona Góra possesses in its special collections three old prints from the old resources of St. Augustine's library in Żagań. Their editorial and

content values are analysed in the further part of the paper. The prints prove that despite political and religious changes, Żagań remained a bastion of Catholicism in Lower Silesia until the St. Augustine's Canons Regular monastery annulment in 1810.

KEY WORDS: Ordo Canonicorum Regularium Sancti Augustin monastery library in Żagań – baroque monastery libraries – special collections – University Library in Zielona Góra – old prints – printing of 16th-18th centuries